

# ELEVER MED SPROGLIGE UDFORDRINGER

Af audiologopæd Ditte Grandjean

Ord & matematik er skrevet for at hjælpe dig, som er matematiklærer, med at tilrettelægge en god matematikundervisning, der er lettilgængelig og letforståelig for elever med sproglige udfordringer. Formålet med dette kapitel er at gøre dig lidt klogere på, hvem de elever kan være.

I kapitlet kan du læse om:

- Sprogforstyrrelsen **DLD**.
- Forskellen på **leksikalske og grammatiske vanskeligheder**.
- **Ti gode råd til undervisningen** af elever med sproglige udfordringer.

## De forskellige sproglige udfordringer

Elever med sproglige udfordringer udgør en meget sammensat gruppe. Nogle har en udviklingsmæssig sprogforstyrrelse, også kaldet DLD (*Developmental Language Disorder*). Hvis man har DLD, har man medfødte vanskeligheder med sprogindlæring, og som følge deraf vil man have varige vanskeligheder med at forstå, producere eller bruge det talte sprog på et alderssvarende niveau (Christensen, 2021). Der er også elever, hvis sproglige udfordringer ikke er medfødte, men skyldes, at eleverne har haft færre erfaringer med det danske sprog end deres jævnaldrende. Særlige risikogrupper er elever fra familier med lav socioøkonomisk baggrund, elever fra udsatte familier samt elever med minoritetssproglig og/eller minoritetskulturel baggrund (Kjærbaek, 2021b).

Derudover er der elever, som har en sproglig problematik i tillæg til *andre* vanskeligheder. Det ses fx somme tider, men ikke altid, hos børn med autisme eller høretab (Brynskov, 2021; Esbensen, 2021). Det ses også somme tider hos børn, der har dysleksi (ordblindhed), fordi de på grund af deres afkodningsvanskeligheder ikke får styrket deres sprogudvikling gennem omfangsrig læsning (Elbro, 2014, s. 218).

Elever i grundskolen kan altså være sprogligt udfordrede af mange forskellige årsager. Derfor er det svært at sige, præcis hvor stor en andel elever med sproglige udfordringer udgør. Ser man udelukkende på elever med DLD, peger nyere

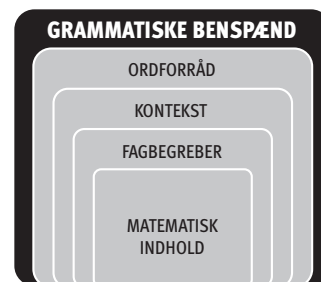
forskning på, at det drejer sig om 7-10 % af en årgang (Kjærbaek, 2021b; Christensen, 2021). Hvis man derimod også medregner de elever, som er sprogligt udfordrede af andre grunde end DLD, er der grund til at antage, at en ganske stor andel af eleverne i grundskolen er sprogligt udfordrede i større eller mindre omfang.

De sproglige udfordringer kan bl.a. begrænse elevernes lytte- og læseforståelse, hvilket gør det svært for eleverne at følge med i skolen. Ofte bliver problemet særligt tydeligt på mellemtrinnet, hvor det sproglige niveau i fagteksterne stiger markant (Elbro, 2021, s. 294). På dette tidspunkt får eleverne betydeligt sværere ved at løse opgaverne end deres jævnaldrende – ikke fordi det faglige indhold er for svært for dem, men fordi det bliver formidlet på en måde, som er svær for dem at forstå.

## Leksikalske og grammatiske vanskeligheder

Eleverne kan være udfordret på mange forskellige sproglige områder. Men der er særligt to områder, som det kan være relevant for lærere at kende til: leksikalske vanskeligheder og grammatiske vanskeligheder.

*Leksikalske vanskeligheder* er vanskeligheder med ordforråd, dvs. at eleven har et begrænset *ordforråd* sammenlignet med sine jævnaldrende. Ordforrådet er den enkeltfaktor, som spiller



den største rolle for børns sprogforståelse (Elbro, 2014, s. 217). Et begrænset ordforråd er en stor barriere for elevernes faglige udbytte, som også bliver belyst i kapitel 2 (side 21). Derfor er det vigtigt at sikre sig, at eleverne rent faktisk forstår de ord, der bruges i undervisningen. Det gælder først og fremmest alle de fagspecifikke ord (fx ”rektangel”, ”dividere” og ”brøk”), men som nævnt i kapitel 2 kan færfaglige ord også være en udfordring. Derudover kan det være godt at vide, at det ikke er nok, at eleverne har en o.k. *forståelse* af de ord, der bruges i undervisningen. For at have et godt ordforråd skal man også være i stand til aktivt at *anvende* ordene selv. Det kaldes det *passive* og det *aktive* ordforråd (Elbro, 2014, s. 119). Det er desuden vigtigt at være opmærksom på, at et barn ikke nødvendigvis har et godt ordforråd, fordi barnet kender mange ord. Hvis barnet fx kun kender den bogstavelige betydning af ordet ”mønster” (dvs. et system af linjer, former, farver, motiver eller lignende), så vil barnet være på bar bund, når læreren bruger ordet i overført betydning og fx beder eleven om at finde et mønster i en række tal, som det også var tilfældet i eksemplet i bogens forord. Man taler i den forbindelse om forskellen på at have et *bredt* ordforråd (dvs. at kende mange ord) og at have et *dybt* ordforråd (dvs. at kende ordenes forskellige betydninger, konnotationer og indbyrdes relationer) (Nielsen & Boeg Thomsen, 2021, s. 84).

*Grammatiske vanskeligheder* er vanskeligheder med orddannelse (morfologi) og sætningsopbygning (syntaks) (Kjærbæk, 2021a). For børn med disse vanskeligheder vil det fx være svært at forstå en opgave, hvis opgaven har en sætningsopbygning, som adskiller sig meget fra det, de kender fra talesprog. Skriftsprog er generelt kendetegnet ved en mere kompleks syntaks end talesproget. Men der er visse typer sætningskonstruktioner, som kan være særligt svære for børn at forstå (Grandjean & Poulsen, 2017). Det gælder fx sætninger med indskudte sætninger, sætninger med atypisk ledstilling og passiv form. Sætningernes længde kan også have betydning for, hvor let eller svær sætningen er for børnene at forstå. Det kan være en hjælp, hvis de lange sætninger deles op i flere korte sætninger. Læs mere om svære sætningskonstruktioner i kapitel 3 (side 27).

## Ti gode greb i undervisningen

Der er nogle ting, du kan gøre, som med stor sandsynlighed vil gøre det nemmere for elever med sproglige udfordringer at få fagligt udbytte af din undervisning. Her får du ti forslag til nogle konkrete tiltag, som kan være en støtte for elever med sproglige udfordringer:

1. For børn med sproglige vanskeligheder er det en stor hjælp at have **forhåndskendskab til opgavens kontekst** (Elbro, 2014, s. 216), især når der tages hul på et nyt fagområde. Når konteksten er velkendt, er der færre ukendte ord at forholde sig til, og det er nemmere for børnene at opstille en relevant mental model. I en matematikbog vil det fx være en hjælp for eleverne, hvis der er en kontekst, som går igen igennem hele materialet; fx kan alle opgaverne foregå i det samme genkendelige miljø (i en butik, i en skov, på en legeplads eller lignende), og/eller man kan følge de samme personer igennem hele bogen.
2. Når eleverne skal introduceres til nyt fagligt indhold, er det en god idé at bruge en form, som eleverne kender i forvejen. Det kan fx være en god idé at have en tydelig, fast struktur, så undervisningen altid er bygget op på nogenlunde samme måde, og nogle **faste aktiviteter, som går igen hver gang**. På den måde skal dine elever ikke forholde sig til et helt nyt indhold og en helt ny form på samme tid (Bruun m.fl., 2021, s. 17).
3. Det er generelt en god idé **at bruge forskellige undervisningsformer**, så eleverne får så mange forskellige sprogindlæringsmuligheder som muligt. Eleverne har gavn af at arbejde med emnet på mange forskellige måder. Er emnet fx geometri, vil det støtte elevernes ordtilegnelse, hvis de både skal *lytte, fortælle, læse, skrive, tegne, klippe* og *mærke* de former, I arbejder med.
4. Tag jævnlige fat i nogle **nøgleord fra teksten** (både fagord og færfaglige ord), og tal eksplicit med eleverne om ordenes betydning (Elbro, 2021, s. 303).
5. Gør det nemt for eleverne at få adgang til ordenes betydning, når de er på egen hånd. Du kan fx gøre det til en vane i klassen at **slå ukendte ord op** i en digital ordbog (Elbro, 2014, s. 219). De vigtigste fagord og færfaglige ord kan du opfordre eleverne til at skrive ned og/eller tegne på en planche. Plan-

cherne kan I fx hænge op i klassen, så eleverne har en visuel ordbog at støtte sig til, når de skal i gang med opgaverne (Brandt, 2019, s. 75).

6. Det kan være en fordel **at vente med at tage fat i nye ord**, til de optræder i teksterne/opgaverne, i stedet for at forklare udvalgte nøgleord *forud* for dagens undervisning. Ved at vente, til ordene dukker op, bliver det tydeligere for eleverne, hvorfor ordene er relevante for dem at lære (Elbro, 2014, s. 126).
7. **Visualiser** det, du taler om, på alle mulige forskellige måder. Brug fx masser af illustrationer, fotos, gestik, videoer og konkrete genstande (Bruun m.fl., 2021, s. 14).
8. Brug mange **gentagelser**. Repeter løbende fagord og færdige ord fra tidligere (Bruun m.fl., 2021, s. 16), og sig tingene på flere måder. Oversæt fx opgaverne fra bogen til mere dagligdags formuleringer.
9. Inddrag så vidt muligt **aktiviteter i undervisningen, hvor eleverne selv får mulighed for at være talesprogligt aktive** (Elbro, 2014, s. 127). Der er masser af måder at aktivere eleverne sprogligt på. Aktiviteten kan fx gå ud på, at eleverne skiftes til at trække et kort med et fagord eller en fiktiv opgaveformulering på, som de skal forklare for hinanden i almindelige, dagligdags vendinger. En anden metode er *gensidig undervisning*, hvor eleverne skiftes til at være den, der stiller spørgsmål til teksten, og den, der svarer (Elbro, 2014, s. 230). Det kan give god mening at inddele eleverne i makkerpar eller små grupper, hvor eleverne har nogenlunde samme niveau, og du kan med fordel gå sammen med de elever, der har de største sproglige udfordringer, så du kan stilladsere og tilpasse opgaven til deres niveau.
10. Hvis det er muligt, så **brug et undervisningsmateriale, som ikke indeholder alt for mange sproglige benspænd**. Alle klasser er forskellige, og der er stor forskel på det sproglige indhold i de forskellige materialer. Så skim altid det materiale, som du overvejer at bruge, og overvej, om det sproglige niveau i materialet passer til dine elevers sproglige niveau. Vil opgaverne både fagligt og sprogligt give mening for netop *dine* elever?

Du kan finde flere gode idéer til undervisningen

på Børne- og Undervisningsministeriets digitale læringsportal [www.emu.dk](http://www.emu.dk) i form af videoer og artikler om sprogunderstøttende undervisning. Der findes også nyttig viden hos Nationalt Videncenter for Ordblindhed og andre Læsevanskeligheder ([www.nvol.dk](http://www.nvol.dk)).

## Opsummering

Essensen i dette kapitel har været at give et indblik i, at:

- Børn kan være **sprogligt udfordrede på mange måder**, og der kan være forskellige bagvedliggende årsager. De sproglige udfordringer viser sig dels ved, at eleverne har sprogforståelses- og læseforståelsvanskeligheder, dels ved, at de falder bagud fagligt, fordi det faglige indhold bliver formidlet på en måde, som er svær for dem at forstå.
- Med nogle enkelte tiltag kan du **gøre din undervisning mere sprogunderstøttende** og dermed øge dine elevers faglige udbytte. Alene det, at du har en opmærksomhed på den sproglige dimension i fagundervisningen, kan gøre en stor forskel.